

بررسی حکم فقهی نگاه به عکس و فیلم مستهجن در فضای مجازی و آثار آن بر انسان

ظل بتول جعفری^۱، و شهربانو^۲

چکیده

در سال‌های اخیر، با وسیع‌شدن تکنولوژی و افزایش ابزارهای ارتباطی، تعامل مردم در فضای مجازی افزایش یافته و این امر در کنار فواید قابل ملاحظه‌ای که دارد، مخاطراتی همچون توسعه غیرمستقیم فحشا و نگاه‌های حرام را نیز به دنبال داشته است. با توجه به گسترش ارتباط با جنس مخالف، نگاه‌ها و پوشش‌های نامناسب از سوی برخی زنان در فضای مجازی و گمانه‌زنی بر عدم حرمت ارتباط مجازی به دلیل غیرمستقیم بودن این فضا توسط برخی از افراد، این ضرورت را ایجاد می‌کند تا به بررسی فقهی نگاه به عکس و فیلم مستهجن پرداخته و آثار آن بر روح انسان بررسی گردد. سعی بر آن شده است که پاسخ به این مسئله با روش توصیفی-تحلیلی از منابع کتابخانه‌ای استخراج گردد. نتایج تحقیق دال بر آن است که نگاه به عکس و فیلم مستهجن اگر همراه با تلذذ و یا مفسده باشد، حرام است و آیات و روایات بر این حرمت صراحت دارند. از جمله آثار نگاه به عکس و فیلم مستهجن عبارت‌اند از: به‌وجود آمدن عادت مذموم، کاهش آرامش روانی و افزایش التهاب و اضطراب، بیمار شدن عقل و

کلیدواژه‌ها: نگاه، فقه امامیه، حرمت، فضای مجازی، مستهجن.

۱. دانش‌پژوه کارشناسی ارشد، رشته علوم قرآن و تفسیر، جامعه المصطفی العالمیه، مشهد، ایران. یارانامه:

zillebatool512@gmail.com

۲. دانش‌پژوه کارشناسی ارشد، رشته علوم قرآن و تفسیر، جامعه المصطفی العالمیه، مشهد، ایران. یارانامه: aliyajaffry35@gmail.com

مقدمه

اسلام، کامل‌ترین دین الهی است که برای همهٔ جوانب زندگی بشر برنامه دارد. این برنامه‌ها با توجه به فطرت انسانی و به جهت سوق دادن به اطاعت از فرامین الهی است. با توجه به رشد تکنولوژی و ایجاد فضای مجازی و از همه مهم‌تر، در دسترس بودن این فضا برای تمام افراد جهت برقراری هرگونه ارتباط با فضای خارجی، زمینه ارتباط با سایر افراد به آسانی فراهم شده است که در این بین ممکن است تصاویری هم به اشتراک گذاشته شود. با توجه به این‌که گفته شد دین اسلام برای تمام بخش‌های زندگی برنامه دارد، به بررسی این مسئله پرداخته خواهد شد که برنامه اسلام برای استفاده از فضای مجازی چیست؟ آیا اسلام اجازه می‌دهد با توجه به مجازی بودن، و نه حقیقی بودن این فضا، هرگونه تصویر و فیلمی دیده شود؟ نگاه به هرگونه عکس و فیلم، چه آثاری بر روح انسان می‌گذارد؟ نتایج تحقیق حاکی از آن است که حکم اولیه نگاه کردن به نامحرم، چه به صورت حضوری و چه در فضای مجازی اشکال دارد. ضمن این‌که این نگاه آثار مخربی از جمله کاهش آرامش روانی، افزایش التهاب و اضطراب، بیمار شدن عقل و... را به همراه دارد. روش این تحقیق توصیفی-تحلیلی و شیوه جمع‌آوری مطالب کتابخانه‌ای است.

مفهوم‌شناسی

۱. نگاه

نگاه در لغت به معنی نگاه کردن، نگرستن، به نظر آوردن، چیزی را به صورت دفع چشم در زخم قرار دادن (معین، ۱۳۸۸، ص. ۱۴۹۳) است. وقتی گفته می‌شود «انظرت کذا» می‌تواند دیدن با چشم باشد و هم از قلب (ابن منظور، ۱۴۱۴ق، ج. ۵، ص. ۲۱۵)؛ بنابراین می‌توان گفت نگاه به معنی دیدن چیزی با چشم و قلب چه اختیاری و چه غیراختیاری است.

۲. مستهجن

این واژه به معنی زشت، ناپسندیده، مکروه (دهخدا، ۱۳۴۵، ج. ۳۹، ص. ۳۸۱)، قبیح و عیب (عمید، ۱۳۸۶، ج. ۳، ص. ۲۲۴۲) است. «مستهجن» واژه‌ای است که همیشه برای چیزهای زشت و ناپسندیده استفاده می‌شود، بنابراین نگاه مستهجن از لحاظ عرفی و شرعی زشت است.

۳. فضای مجازی

فضای مجازی از دو واژه «فضا» و «مجازی» تشکیل شده است. فضا در لغت به معنای «محوطه بسیط، آزاد، خالی و در دسترس» است. مجازی یا سایبری به «رایانه‌ای و شبکه‌های رایانه» گفته می‌شود. در اصطلاح به قلمرو محیطی غیرفیزیکی از ارتباطات اجتماعی تعاملی اطلاق می‌شود که از طریق رایانه‌های به هم متصل بر بستر دیجیتال تشکیل می‌شود (اسماعیلی و نصراللهی، ۱۳۹۵، ص. ۶۰).

نگاه حرام در قرآن

نگاه به نامحرم از وسوسه‌های شیطان بوده که بنا به روایات، مانند تیر زهرآلودی است که سبب مفسده در بین مردم می‌گردد، لذا خواسته قرآن، رعایت عفت عمومی برای زن و مرد است و این کار را برای همه واجب کرده است (ر.ک: نور ۳۱ و ۳۲). در قرآن کریم، آیات صریحی در مورد نگاه وجود دارد و خداوند کسانی را که از نگاه‌های حرام پرهیز کنند، نوید بهشت داده است. همچنین قرآن با توجه به اهمیت مسئله و برای عبرت و نصیحت مردم، داستان‌های گوناگونی در این مورد نقل کرده است. به عنوان مثال، داستان حضرت یوسف (ع) که به عنوان احسن القصص نیز از آن یاد شده است، بیان کرده است که با وجود فراهم بودن مقدمات، حضرت یوسف (ع) با توجهی که به حضور خداوند داشتند، شهوت خود را کنترل کرده و از نامحرم چشم پوشیدند و این کار بزرگ تنها با کمک ایمان به پروردگار انجام‌پذیر است (سوره یوسف).

همچنین قرآن کریم در سوره نور می‌فرماید که هنگام روبرو شدن با نامحرم دیدگان خود را ببندید:

قُلْ لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّا اللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ قُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوْ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولَى الْأَرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (نور ۳۰)؛ و زنان مؤمن را بگو تا چشم‌ها (از نگاه ناروا) بپوشند و فروج و اندامشان را (از عمل زشت) محفوظ دارند و زینت و آرایش خود جز آنچه قهراً ظاهر می‌شود (بر بیگانه) آشکار نسازند، و باید سینه و بر و دوش خود را به مقنعه بپوشانند و زینت و جمال خود را آشکار نسازند جز برای شوهران خود یا پدران یا پدران شوهر یا پسران خود یا پسران شوهر یا برادران خود یا پسران برادران و پسران خواهران خود یا زنان خود (یعنی زنان مسلمه) یا کنیزان ملکی خویش یا مردان اتباع خانواده که رغبت به زنان ندارند یا اطفالی که هنوز بر عورت و محارم زنان آگاه نیستند (و از غیر این اشخاص مذکور احتجاب و احتراز کنند) و آن طور پای به زمین نزنند که خلخال و زیور پنهان پاهایشان معلوم شود. و ای اهل ایمان، همه در درگاه خدا توبه کنید تا که رستگار شوید.

سوره نور در حقیقت سوره عفاف، پاک‌دامنی و پاک‌سازی از انحرافات جنسی است و بحث‌های مختلف آن از این نظر روشنی دارد. آیاتی در مورد نگاه کردن، چشم‌پیرانی و حجاب را بیان می‌کند. نخست می‌گوید «قُلْ لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ» به مومنان بگو چشم‌های خود را از نگاه کردن به زنان نامحرم فروگیرند. و آن چه نظر کردن به زنان نامحرم است. کلمه «یغضوا» از ماده «غض» بر وزن «فز» در اصل به معنی کم کردن نگاه گفته می‌شود. بنابراین آیه نمی‌گوید مومنان باید چشم‌هایشان را فروبندند، بلکه می‌گوید باید نگاه خود را کم و کوتاه کنید؛ و این تعبیر لطیفی است. به این منظور که اگر انسان به

راستی هنگامی که با زن نامحرمی روبرو می‌شود، بخواهد چشم خود را به کلی ببندد، ادامه راه رفتن برای او ناممکن است. اما اگر نگاه را از صورت و اندام او برگیرد و چشم خود را پایین اندازد، گویا از نگاه خویش کاسته است. آن صحنه‌ای را که ممنوع است، از منطقه دید خود به کلی حذف کرده است. قابل توجه این است که قرآن مصداق تعیین نکرده که از چه چیزی چشمان را باید فروبست، بلکه به‌طور عام دستور به غرض بصر داده است؛ یعنی از مشاهده تمام آن چه نگاه به آن‌ها حرام است چشم بگیرند؛ اما توجه به سیاق آیات، مخصوصاً در آیه بعد که در مورد حجاب سخن به میان آمده، روشن می‌شود که منظور، نگاه کردن به زنان نامحرم است. انسان هنگام نگاه کردن، معمولاً منطقه وسیعی را زیر نظر می‌گیرد. هرگاه زن نامحرم در دید او قرار گرفت، چشم خود را باید چنان فروگیرد که آن از منطقه دیدش خارج شود؛ یعنی به او نگاه نکند و این که «غرض» را به معنی کاهش به منظور همین است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج. ۱۴، ص. ۴۶۷). همچنین چون در آیه مذکور از فعل «یغضوا» استفاده شده و از طرفی فعل امر دلالت بر وجوب دارد، لذا در محدوده‌ای که پیش‌تر صحبت شد، بنا به حکم وجوب، باید چشمان را از دید نامحرم دور کرد. افعال آیه هم به شکل مذکر و هم به شکل مؤنث استفاده شده است، لذا حکم وجوب غرض بصر هم برای زنان است و هم برای مردان.

نگاه حرام در روایات

چشم یکی از اعضای حساس بدن است که انسان برای مراقبت از آن حتی به‌طور ناخودآگاه هم از آن حفاظت می‌کند. اگر ما دقت کنیم، نقطه آغاز بسیاری از گناهان، نگاه است. وقتی نگاه رفت، دل نیز به دنبال آن می‌رود و وقتی دل رفت، به دنبال آن دین می‌رود. بسیاری کسانی که گرفتار دام زنا و یا خودکشی شده‌اند، ولی آغاز آن نگاه بوده است. نگاه به نامحرم تیر زهرآلود و از تیرهای شیطان است. علاوه بر آن، اثر مخربی که نگاه حرام دارد، به خود انسان برمی‌گردد. امام صادق (ع) فرموده‌اند: «ما یأمن الذین ینظرون فی ادبار النساء ان ینظر بذلک فی نساءهم؛ ایمن نیست کسی که به پشت سر زن می‌نگرد از این که به پشت سر زنش نگاه کنند» (حر عاملی، ۱۴۲۴ق، ج. ۱۴، ص. ۱۲۵). گذرگاه و رود به منجلا ب انحرافات و فساد جنسی، چشم‌چرانی و نگاه به نامحرم است. نگاه‌های آلوده، تخم شهوت را در دل می‌کارد، و صاحبش را در فتنه و در انحراف مبتلا می‌کند. حضرت امام صادق (ع) فرمود: «النظر بعد النظر تزرع فی القلب الشوه و کفی بهما لصاحبها فتنه؛ چشم‌چرانی، تخم شهوت را در دل می‌کارد و چنین کاری برای نگاه کننده کافی است که منشأ فتنه گردد» (ابن بابویه، ۱۴۰۴ق، ج. ۴، ص. ۱۸)، پس باید مراقب چشمان خویش باشیم تا شیطان از آن برای تخریب ایمان ما و ناموس مردم استفاده نکند.

حکم فقهی نگاه به عکس و فیلم مستهجن

تلذذ از ماده باب تفعل به معنای طلب لذت کردن است و در اصطلاح فقهی به آن نوع ارتباطی گفته می‌شود که برای لذت جنسی از نامحرم صورت می‌گیرد. منظور از لذت حرام در بحث ما، لذت شهواتی و جنسی است که با نگاه کردن به نامحرم به انسان دست می‌دهد. از کلمات اکثر فقها این گونه برداشت می‌شود که

نفس قصد لذت داشتن در نگاه به نامحرم، حرام است؛ زیرا در کتاب‌های فقه‌ها عبارت «لا يجوز النظر التلذذ» آمده که از «لام» در «تلذذ» این‌طور استفاده می‌شود که اگر قصد شخص بیننده، لذت بردن باشد، این نگاه حرام است. شیخ طوسی چنین گفته است: «والنظر الى نساء اهل الكتاب و شعورهن لا باس به لا نهن بمنزله الا ماء اذا لم يكن النظر لريبه و التلذذ فاما اذا كان كذا فلا يجوز النظر اليهن على حال؛ نگاه به زنان اهل کتاب و موی آن‌ها اگر برای ریه و تلذذ نباشد اشکالی ندارد و اگر این‌گونه باشد، به هیچ وجه نگاه جایز نیست» (طوسی، ۱۴۰۰ق). وقتی نگاه به زنان اهل کتاب فی‌نفسه بلا اشکال است ولی با وجود ریه و تلذذ حرام می‌شود، به طریق اولی نگاه به زن مسلمان اگر همراه با لذت باشد، قطعاً حرام است. شیخ انصاری ادعای اجماع کرده و می‌فرماید: «ان النظر اذا كان بقصد التذذ حرام اجماعاً كما ادعاه غير واحد...؛ نگاه اگر به قصد لذت بردن باشد، همان‌طور که افراد زیادی گفته‌اند بنا بر اجماع حرام است...» (انصاری، بی‌تا، ص. ۵۱).

مطابق فتاوی مراجع تقلید شیعه، نگاه کردن مرد به بدن زن نامحرم چه با قصد لذت و چه بدون آن، حرام است. نگاه کردن به صورت و دست‌ها اگر به قصد لذت باشد حرام است، ولی بدون قصد لذت مانعی ندارد. همچنین نگاه کردن زن به بدن مرد نامحرم حرام می‌باشد. بنابراین روابط زن و مرد نامحرم باید به دور از هرگونه استفتاءات جنسی باشد؛ چرا که این کار باعث تضعیف بنیان خانواده‌ها، کاهش آمار ازدواج و افزایش طلاق می‌شود (ناطق، ۱۳۹۶، ص. ۱۰).

در پاسخ به این سؤال که «نگاه کردن به تصویر زن نامحرم و بدون پوشش چه حکمی دارد؟ نگاه کردن به صورت زن در تلویزیون چه حکمی دارد؟ آیا بین زن مسلمان و غیرمسلمان و بین پخش آن به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم تفاوتی وجود دارد؟»، نظر رهبری چنین است: «نگاه کردن به تصویر زن نامحرم، حکم نگاه کردن به خود زن نامحرم را ندارد، بنابراین اگر نگاه از روی لذت نبوده و خوف افتادن به گناه نباشد و تصویر هم متعلق به زن مسلمانی که بیننده آن را می‌شناسد نباشد، اشکال ندارد و بنا بر احتیاط واجب نباید به تصویر زن نامحرم که به‌طور مستقیم از تلویزیون پخش می‌شود، نگاه کرد ولی در پخش غیرمستقیم تلویزیونی اگر ریه و خوف افتادن به گناه نباشد، نگاه کردن اشکال ندارد (استفتائات رهبری در مورد فیلم و عکس نامحرم، ۱۳۹۷، سؤال ۱۱۸۳).

با توجه به آنچه گفته شد، هدف اصلی منع از نگاه به عکس و فیلم مستهجن مفسده‌ای است که در این نگاه وجود دارد و تفاوتی بین نگاه مستقیم یا نگاه به عکس و فیلم وجود ندارد، چون ملاک حرمت نگاه، مفسده موجود است.

آثار نگاه به فیلم و عکس مستهجن در فضای مجازی

نگاه کردن به نامحرم، آثار جسمی و روحی مخربی دارد که بعضاً غیرقابل جبران است. این آثار فارغ از این که نگاه به نامحرم به‌طور مستقیم باشد یا در فضای مجازی صورت گیرد، دامنگیر بوده و اصرار بر آن سبب غوطه‌ور شدن انسان به منجلااب گناه می‌شود. از جمله این آثار عبارت‌اند از:

۱. نوعی بیماری یا عادت مذموم

گام اول در روابط نامشروع، نگاه آلوده است که استمرار بر این کار سبب ایجاد عادت مذموم خواهد شد. به این کار چشم‌چرانی می‌گویند که روان‌شناسان این کار را نوعی بیماری روانی قلمداد می‌کنند. این افراد معمولاً با نگاه ارضا نمی‌شوند و به همین جهت گاه مبتلا به استمناء و خودارضایی می‌شوند. این‌گونه افراد کنجکاوی شدیدی نسبت به دیدن اندام برهنه جنسی مخالف دارند و این امر گاهی باعث می‌شود ساعت‌ها پشت پنجره یا روی بالکن‌ها یا کنار کوچه و خیابان به نظاره‌گری بپردازند تا به کام دل برسند (احمدی، ۱۳۷۳، ص. ۱۲۵). منابع دینی نیز قرن‌ها قبل از روان‌شناسان، چشم‌چرانی را نوعی انحراف بیماری دانسته‌اند. رسول خدا (ص) فرمود: «کل عضو من ابن آدم حفا من الزنا العین زناها النظر؛ هر عضوی از بنی آدم بهره‌ای از زنا دارد، و زنا چشم نگاه کردن (به بدن نامحرم) است» (محمدری‌شهری، ۱۳۸۹، ج. ۱۲، ص. ۲۴۰). امام صادق (ع) فرمود: «النظره سهم من سهام ابلیس مسموم من ترکها لله لا غیره اعقبه الله ایمانا یجد طعمه؛ نگاه (به نامحرم) تیر زهرآلودی از طرف شیطان است، هر کس آن را برای خدا ترک کند نه خاطر غیر او، خدا ایمانی به او می‌دهد که مزه آن را می‌چشد» (محمدری‌شهری، ۱۳۸۹، ج. ۱۲، ص. ۲۴۲). یقیناً مراد از مسمومیت، مسمومیت جسمی و بدنی نیست، بلکه مقصود مسمومیت روحی و روانی است که حتی ممکن است به دیگران سرایت کند.

۲. کاهش آرامش روانی و افزایش التهاب و اضطراب

چشم‌چرانی، آرامش روحی و روانی انسان را نابود ساخته و فرد را دچار اضطراب و تشویش می‌نماید. توضیح مطلب این است که با توجه به قدرت و دامنۀ نفوذ زن و مرد بر یکدیگر و نقش حساس آن دو در تأمین نیازهای طبیعی و غریزی، جلوه‌گری زنان و دختران و جاذبه‌های جنسی، موجب جلب پسران و مردان شده، چنانچه نتوانند از نگاه خودداری کنند، انحراف اذهان و آشفتگی فکر و دل را برایشان در پی دارد. هم برای مردان مشکل‌ساز است و هم برای دختران و زنان، چرا که برخی زنان و دختران نیز تلاش می‌کنند که زمینه جذب و توجه و نگاه کردن دیگران را به خود جلب کنند. به قول یکی از نویسندگان «چه بسیار دخترانی که به سبب شوق و دست‌یابی به نشانه‌های مقبول زیبایی و زنانگی به اختلالات روانی دچار می‌شوند. گمان و تصور چنین دخترانی آن است که زندگی و آینده آن‌ها به اندازه بینی و یا خمیدگی آنان بستگی دارد. تا آن‌جا که حتی چک میلی‌متر کوتاهی طول مژه نیز می‌تواند به یک مسئلۀ جدی و بحرانی در زندگی تبدیل شود (رجبی، ۱۳۹۳، ص. ۲۸). شهید مطهری می‌گوید:

با توجه به این‌که روح بشر فوق‌العاده تحریک‌پذیر است، اشتباه است که گمان کنیم تحریک‌پذیری روح بشر محدود به حد خاصی است و از آن پس آرام می‌گیرد. هیچ فردی از تصاحب زیبارویان و هیچ زنی از متوجه کردن مردان و تصاحب قلب آنان و بالاخره هیچ دلی از هوس سیر نمی‌شود. تقاضای نامحدود، خواه‌ناخواه انجام نشدنی است و همیشه مقرون به نوعی احساس محرومیت و دست‌نیافتن به آرزوها و به نوبه خود منجر به اختلالات

روحي و بیماری‌های روانی می‌گردد که امروزه در دنیای غرب بسیار به چشم می‌خورد (مطهری، ۱۳۷۹، ص. ۸۷).

حضرت علی (ع) به این مسئله اشاره کرده و می‌فرماید: «من اطلق طرفه کثیرا سغه؛ هرکس چشم خویش را آزاد گذارد همیشه اعصابش ناراحت بوده (و به آه و حسرت دائمی گرفتار می‌شود)» (محمّدی ری‌شهری، ۱۳۸۹، ج. ۱۲، ص. ۲۳۴). در حدیثی دیگر می‌فرماید: «من اطلق ناظره اتعّب حاضره؛ هر کس چشم را رها کند زندگی فعلی خود را به رنج و ناراحتی گرفتار نموده است» (محمّدی ری‌شهری، ۱۳۸۹، ج. ۱۲، ص. ۲۳۴).

۳. بیمار شدن عقل

انسان در سایه پیروی از آموزه‌های نورانی اسلام به تکامل می‌رسد و عقلش رشد می‌کند. در صورت سرپیچی از دستورهای الهی و دست‌یازیدن به کردار خلاف شرع همچون چشم‌چرانی، از رحمت الهی دور می‌شود. با خاموش شدن نور الهی در خانه دل، عقل و روح انسان دچار نوعی بیماری می‌گردد. امام علی (ع) در این باره می‌فرماید: «قرین الشهوة مريض النفس معلول العقل؛ کسی که با شهوت همراه است جان و عقلش مریض و بیمار است» (نوری طبرسی، ۱۴۰۸ق، ج. ۱۱، ص. ۳۴۶)؛ در جای دیگر فرمود: «ذهاب العقل بین الهوی والشهوة؛ نابودی عقل در هواپرستی و شهوت است» (تمیمی آمدی، ۱۴۱۰ق، ج. ۱، ص. ۸۱۹). بنابراین وقتی عقل بیمار شد، تصمیم‌گیری‌ها و رفتارهای انسان نیز بیمارگونه خواهد بود.

۴. از بین بردن عفت عمومی و اجتماعی

کسانی که این‌گونه فیلم‌ها را تماشا می‌کنند، در برخورد با افراد دیگر در اجتماع، نگاه جنسی داشته و شیطان همیشه برای گمراه کردن آن‌ها امید دارد؛ زیرا آن‌ها برای گمراهی و انحراف از مسیر الهی، آمادگی لازم را دارند.

۵. تأثیرات منفی در زندگی زناشویی

مشاهده مکرر و زیاد عکس و فیلم مستهجن و در دسترس همه بودن این نوع فیلم‌ها (حتی به‌عنوان آموزش) باعث شکستن قبح اموری است که اسلام و عرف متشرعه آن را زشت و قبیح می‌شمارند؛ به‌گونه‌ای که بیان مستقیم بعضی از اعضای بدن از نظر آن‌ها به دور از نزاکت و ادب است و ناپسند و قبیح می‌دانند، چه رسد به این‌که مشاهده و تحلیل گردد. نگاه به فیلم‌های جنسی در درازمدت باعث از هم گسیختگی روابط زناشویی می‌شود، چرا که در این فیلم‌ها، با توجه به رفتارهای اغراق‌آمیز بازیگران، کم‌کم باعث می‌شود زوجین درباره طبعی بودن عملکرد جنسی خود دچار تردید شده و خود را بسیار ضعیف‌تر از آن‌چه هستند، بپندارند و از روابط زناشویی، بیش از گذشته فاصله بگیرند. تقلید برخی رفتارهای بازیگران این فیلم‌ها، با وجود جذابیت‌های بصری، گاه بسیار دردناک و آسیب‌زننده است و زوجین ناآگاه که سهمی در تقلید از آن دارند، موجب بی‌رغبتی همسر به روابط زناشویی می‌شود. کسی که از نگاه کردن به حرام چشمش را باز نمی‌دارد باید منتظر این عواقب باشد (ر.ک: پرسمان دانشگاهیان، تماشای فیلم‌های مبتذل و

مستهجن). در روایات نیز هشدار داده شده است که اصرار بر نگاه‌های آلوده، سبب هلاکت انسان می‌شود. امام صادق (ع) در این باره می‌فرماید: «أَوَّلُ النَّظَرِ لَكَ وَ الثَّانِيَةُ عَلَيْكَ وَ لَا لَكَ وَ الثَّلَاثَةُ فِيهَا الْهَلَاكُ؛ نگاه اول (ناخودآگاه به نامحرم) برای تو (حلال) است و نگاه دوم ممنوع است و حرام، و نگاه سوم، هلاکت‌بار است» (ابن بابویه، ۱۴۰۴ق، ج. ۳، ص. ۴۷۴).

نتیجه‌گیری

نگاه کردن به نامحرم جهات مختلف دارد، یعنی نگاه کردن در بعضی موارد جایز است و در بعضی موارد حرام شمرده است. علت حرمت بعضی نگاه‌ها این است که باعث دریده شدن پرده شرم و حیا می‌شود و در جامعه سبب مفسد بزرگ می‌گردد و آثار مخربی بر زندگی فردی و اجتماعی خواهد داشت که غیرقابل جبران خواهد بود. در بعضی موارد هم نگاه جایز است، البته با شرایط مخصوص به خود، که مهم‌ترین آن عدم مفسده است. چنانچه حتی خوف به مفسده هم باشد، نگاه جایز نیست. این حکم نگاه، به‌طور مطلق آمده است و تفاوتی نمی‌کند که نگاه حقیقی باشد یا مجازی، زن به مرد باشد یا مرد به زن، آشنا باشد یا غریبه و...، هر چند بعضی از مراجع تفاوت مختصری قائل هستند. نگاه به نامحرم چه در فضای واقعی و چه در فضای مجازی آثاری دارد که عبارت‌اند از: ایجاد عادات مذموم و بیمارگونه، کاهش آرامش روانی و افزایش التهاب و اضطراب، بیمار شدن عقل، از بین بردن عفت عمومی و اجتماعی، تأثیرات منفی در زندگی زناشویی و... . با نگاه مقاصدی به این مسئله و آثار مذکور، می‌توان به این نتیجه رسید که نگاه به نامحرم به‌طور مطلق (مستقیم یا مجازی) مخالف عقل، نفس، دین، نسل و حتی مال خواهد بود، در حالی که حفظ این پنج مورد از اهداف دین بوده و واجب است.

منابع

قرآن مجید.

- ابن منظور. (۱۴۱۴ق). *لسان العرب* (ج. ۵). بیروت: دار صادر.
- احمدی، احمد. (۱۳۷۳). *روان‌شناسی نوجوان و جوانان*. قم: مرکز مطالعات و پژوهش‌های حوزوی.
- استفتائات رهبری در مورد فیلم و عکس نامحرم. (۱۳۹۷). سؤال ۱۱۸۳. بازیابی‌شده از <https://www.tabnak.ir/fa/news/847594>
- اسماعیلی، محسن؛ نصراللهی، محمدصادق. (۱۳۹۵). پالایش فضای مجازی، حکم و مسائل آن از دیدگاه فقهی. *دوفصلنامه علمی-پژوهشی دین و ارتباطات*، ۲۱(۱).
- انصاری، مرتضی. (بی‌تا). *کتاب النکاح*. قم: تراث الشیخ الاعظم.
- پرسمان دانشگاهیان. (بی‌تا). *تماشای فیلم‌های مبتذل و مستهجن*. بازیابی‌شده از <https://www.porseman.com!/23016>
- تمیمی آمدی، عبد الواحد. (۱۴۱۰ق). *غرر الحکم و درر الکلم* (ج. ۱). قم: دار الکتاب الاسلامی.
- حر عاملی، محمد بن حسن. (۱۴۲۴ق). *وسائل الشیعه*. قم: مؤسسه آل البيت (ع).
- دهخدا، علی اکبر. (۱۳۴۵). *لغت‌نامه دهخدا*. تهران: دانشگاه تهران.
- رجبی، عباس. (۱۳۹۳). حياء و خودآرایی و نقش آن در سلامتی روان زن. *مجله معرفت*، ۸۷، ۴۸-۵۶.
- طوسی، ابوجعفر محمد بن حسن بن علی بن حسن. (۱۴۰۰ق). *النهایه فی مجرد الفقه و الفتاوی*. بیروت: دار الکتاب العربی.
- عمید، حسن. (۱۳۸۶). *فرهنگ عمید* (ج. ۳). تهران: امیر کبیر.
- محمدی ری‌شهری، محمد. (۱۳۸۹). *میزان الحکمه* (ج. ۱۲). (حمیدرضا شبخی، ترجمه). قم: مؤسسه علمی فرهنگی دار الحدیث.
- مطهری، مرتضی. (۱۳۷۹). *مسئله حجاب*. تهران: صدرا.
- معین، محمد. (۱۳۸۸). *فرهنگ معین*. تهران: اشجع.
- مکارم‌شیرازی، ناصر. (۱۳۷۴). *تفسیر نمونه* (ج. ۱۴). تهران: دار الکتب الاسلامیه.
- ناطق، راضیه. (۱۳۹۶). ارتباط با نامحرم در فضای مجازی از دیدگاه امامیه. *فصلنامه مطالعات پژوهشی زنان*، ۵-۲۱.
- نوری طبرسی، حسین. (۱۴۰۸ق). *مستدرک الوسائل* (ج. ۱۱). قم: مؤسسه آل البيت (ع).
- ابن بابویه، محمد بن علی. (۱۴۰۴ق). *من لایحضره الفقیه* (ج. ۳، ۴). (علی اکبر غفاری، ترجمه). قم: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم (دفتر انتشارات اسلامی).

بررسی جایگاه عرف و معضلات آن در مراحل اولیه ازدواج (نامزدی) در فقه امامیه و حنفیه

فرزانه سخی زاده^۱، و فاطمه رسولی زاده^۲

چکیده

ازدواج و تشکیل خانواده، پیمان مقدسی است که بین زن و شوهر صورت می‌گیرد و موجب رشد، تکامل و بقای نسل بشر می‌شود. چنانچه خداوند ضمن آیه ۲۱ سوره روم به آن اشاره کرده است. یکی از مقدمات مرسوم قبل از ازدواج، مرحله‌ای به نام نامزدی است که یک عمل عرفی بوده و در فرهنگ‌های مختلف برخوردها و چالش‌های متفاوت وجود دارد. با توجه به این که به صرف عمل عرفی نامزدی، علقه زوجیت ایجاد نمی‌شود، لذا در صورت ایجاد ارتباط عاطفی و جنسی بین دو فرد، افراد دچار چالش و معضل می‌شوند، چرا که این ارتباط نه رسمیت قانونی دارد و نه رسمیت شرعی. این پژوهش به روش تحلیلی-توصیفی در پی آن است که غیرشرعی و غیرقانونی بودن این روابط را با توجه به مستندات شرعی و قانونی بیان کرده و به بررسی جایگاه عرف در مراحل اولیه ازدواج (نامزدی) از منظر فقه و چالش‌های آن در ایران و افغانستان بپردازد. با توجه به این که فقه رسمی در کشور افغانستان، فقه حنفی و در کشور ایران، فقه امامیه است، لذا بررسی فقهی مربوط به فقه حنفی و امامیه خواهد بود.

کلیدواژه‌ها: عرف، نامزدی، مراحل ازدواج، فقه، افغانستان

۱. دانش‌پژوه کارشناسی ارشد، رشته حقوق خصوصی، جامعه المصطفی العالمیه، مشهد، ایران. یارنامه:

farzanasakhizada72@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، مشهد، ایران. یارنامه: rasoolizadei.f@gmail.com